

зарубежного опыта. Представлены экономически обоснованные авторские предложения по совершенствованию оценки молодых или создаваемых фирм.

Экспертная, денежная оценка, метод, подход, целостный, имущественный, комплекс, зарубежный опыт.

The article deals with the development of expert monetary value. Characterized methodological approaches to the definition of the monetary expert evaluation as an integral property complex, taking into account international experience. Presented economically justified Copyright suggestions for improvement or evaluation created by young firms.

Expert, monetary valuation method, approach, holistic, property, complex, foreign experience.

УДК 334.724.4:63:658.562

КОНЦЕНТРАЦІЯ ТА СПЕЦІАЛІЗАЦІЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА – РЕГІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ

О. В. Жемойда, кандидат економічних наук

Висвітлено основні методологічні підходи щодо визначення регіонального рівня концентрації сільськогосподарського виробництва й спеціалізації країни на регіональному ринку агропродовольчої продукції. Наведено висновки щодо конкурентоспроможності України на ринках окремих видів агропродовольчої продукції, позиціонування вітчизняної галузі на регіональному та глобальному сегментах ринку продовольства. Обґрунтовано рекомендації щодо вдосконалення аграрної політики держави.

Конкурентоспроможність, концентрація, спеціалізація, агропродовольчі ринки, регіональний та глобальний рівень.

Однією з основних проблем, що стоять перед усіма країнами – виробниками продовольства, є необхідність формування внутрішнього виробництва, виходячи з існуючих конкурентних переваг, рівня розвитку галузі, концентрації виробництва. Сукупність зазначених чинників повною мірою відображується у показнику спеціалізації сільськогосподарського виробництва. Така спеціалізація може надати додаткові переваги у зв'язку з диференціацією ринків, на які орієнтуються виробники. У цій частині нашої роботи ми спробуємо визначити джерела конкурентних переваг сільського господарства в країнах Центральної та Східної Європи, у тому числі в Україні та Російській Федерації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні основи підходів щодо формування внутрішнього виробництва, виходячи з існуючих конкурентних переваг, рівня розвитку галузі, концентрації виробництва та позиціонування країни чи регіону на зовнішніх сегментах ринку подані в працях ряду відомих зарубіжних економістів – К. Айсінгера, Б. Баласса, М. Білхарта, Р. Гріффіта, М. Девере, П. Крумана, Б. Оліна, М. Портера, Х. Сімпсона, Е. Хекшера, Е. Хелпмана та ряду інших вчених. Ці процеси вони розглядають як важливу і невід’ємну складову стратегії розвитку галузі та запоруку успішності зовнішньоторгівельних стосунків.

Дотепер недостатньо проаналізовано вплив процесів концентрації агропромислового виробництва та можливої експортоорієнтованості їх спеціалізації на конкурентоспроможність на регіональному та глобальному сегментах ринку.

Мета дослідження – виявити форми регіональної спеціалізації всередині окремих країн та регіонів, вивчити їх вплив на продуктивність сільського господарства, оцінити регіональні конкурентні переваги та оцінити міжнародну структуру торгівлі.

Для дослідження ми використовуємо різні відкриті джерела даних для аналізу моделей географічної концентрації. Для визначення рівня концентрації ми використовуємо такі групи показників регіональної спеціалізації і географічної концентрації: індекс Герфіндаля, відмінність показників спеціалізації і концентрації (за Круманом), коефіцієнт регіональної спеціалізації. Безперечно, ми б хотіли, щоб наші результати посприяли визначенню найбільш ефективної структури виробництва відповідно до регіональної специфіки та спеціалізації.

Виклад основного матеріалу. Аналізуючи розвиток агропродовольчого виробництва в країнах Центральної та Східної Європи варто визнати, що головною рушійною силою тут була й залишається Спільна Аграрна Політика (САП) Європейського Союзу. Протягом останніх років САП зазнала ряду змін, орієнтованих на нові ринкові можливості та проблеми – зміна клімату, управління водними ресурсами та розвиток відновлюваних джерел енергії (біо-енергії). Зміни, запроваджені останнім часом у САП ЄС не випадково мають назву Health Check, оскільки в окремих частинах несуть в собі кардинальні зміни підходів. У контексті прагнення змінити деякі аспекти САП запроваджено встановлення загальних правил для прямих схем підтримки.

Однак не варто забувати, що на даному етапі розвитку економіки деяких з нових країн ЄС (ЄС-10 та нових ЄС-2) значною мірою залежать від сільськогосподарського виробництва та харчової промисловості. Крім того, основними конкурентами країн Старої Європи на внутрішньому та зовнішньому сегментах ринку продовольства є якраз країни ЄС-10, нові EU-2 і країни пострадянського простору. Такі обставини порушують ряд питань, що стосуються майбутніх подій, викликаних можливими змінами умов торгівлі. Перш за все, яким буде результат сприяння конкуруючих держав Європейському агропродовольчому ринку? По-друге, яка роль концентрації в продуктивності агропродовольчого виробництва? І,

нарешті, постає питання: чи будуть країни або регіони з високим рівнем концентрації сільськогосподарського виробництва та/або спеціалізації більш або менш конкурентоспроможні? Для того, щоб відповісти на ці запитання, дане дослідження ми спрямували на аналіз переваг, реальні умови та можливий вплив змін аграрної політики окремих країн на агропродовольчий розвиток.

На наш погляд, основною передумовою сучасного розвитку галузі є не держава, як це було протягом багатьох років, а бізнес-середовище, оскільки нині воно відчуває потенціал даного напрямку ведення бізнесу, та, як результат, являє собою один з найважливіших факторів підвищення конкурентоспроможності на внутрішньому та зовнішньому сегментах ринку продовольства. Ми також усвідомлюємо той факт, що країни пост-радянського простору можуть відігравати важливу роль на європейському та світовому ринку продовольства, у першу чергу, за рахунок довгострокових порівняльних переваг у виробництві необробленої продукції (пшениці, кукурудзи, насіння соняшнику, ріпаку, соняшnikової та ріпакової олії). Щоб залишатися конкурентоспроможними, східноєвропейським країнам доведеться частково змінити їхню орієнтацію в напрямі агропродовольчих ринків готових товарів, а також приділяти більше уваги формуванню експортної орієнтації галузі. Крім того, можливі зміни тарифів і умов торгівлі (відповідно до досягнутих угод в межах СОТ) може відновити торгівельні відносини між традиційними країнами – партнерами Центральної та Східної Європи.

Нарешті, зміни в структурі торгівлі можуть призвести до формування нової системи агропродовольчого ринку в регіоні. Світова Організація Торгівлі (СОТ) має власні стандарти якості та виробничого процесу, яких повинні дотримуватися всі країни-учасниці. Безперечно, це є найпростішим шляхом уніфікації процесу виробництва і контролю якості на всіх торгівельних потоках, тим більше, оскільки це суттєво для сільськогосподарсько-харчових продуктів. Вступ до СОТ для деяких країн – сусідів ЄС (Єгипет, Ізраїль, Марокко та Тунісі у 1995-му р., Грузія і Йорданія – у 2000-му, у 2001 р. – Молдова, Вірменія – у 2003, Україна – у 2008 р.) вніс деякі зміни в підходах, відповідно потяг за собою формування відповідних вимог (у першу чергу, це стосується заходів цих країн щодо лібералізації доступу до ринку (зниження імпорتنих мит), стабілізацію рівня державної підтримки (на рівні визначених базових показників) та скасування експортних субсидій). Усі ці заходи вплинули на структуру торгівлі та можливості для вищезгаданих країн. Більшість з них майже одночасно перемістилися в групу нетто-імпортерів за переважною більшістю агропродовольчих товарів, і лише окремі з них продовжують експортувати вибрані продукти (ячмінь, пшениця і кукурудза). Наближення членства в СОТ Російської Федерації, на нашу думку, теж не пройде безслідно як для самої країни, так і для світового ринку продовольства.

Протягом останніх років розвиток відносин між Європейським Союзом та деякими іншими східноєвропейськими країнами, особливо в частині забезпечення прозорих умов торгівлі (у тому числі, створення

зони вільної торгівлі Україна – ЄС), а також доступу до людських ресурсів (спрощення отримання візи для негромадян ЄС), дає нам можливість припустити, що найближчими десятиліттями ми отримаємо "приховане" розширення, найбільш характерними ознаками якого стануть вільний рух капіталу, робочої сили і товарів, фінансова підтримка соціальної програми розвитку та інфраструктурного розвитку за підтримки європейської програми розвитку.

Однак, аналізуючи існуючий стан економік країн ЄС та країн-сусідів можна з упевненістю констатувати, що деякі з країн ЄС, особливо нові члени, не мають ніякої переваги порівняно з країнами-сусідами (табл. 1).

Дані табл. 1 свідчать про відсутність відмінностей між деякими країнами – членами ЄС (ЄС-2) та їх східними сусідами, особливо щодо загальних показників соціально-економічного розвитку.

1. Основні показники соціально-економічного розвитку*

Країна	ВВП, млн.USD	HDI	GCI Rank/Score
ЄС-25	18,394,115	x	x
Болгарія	51,989	0.834	76 / 4.03
Румунія	199,673	0.825	68 / 4.10
Білорусь	60,288	0.817	x
Молдова	6,124	0.719	95 / 3.75
Російська Федерація	1,676,586	0.806	51 / 4.31
Україна	179,725	0.786	72 / 4.09

*Джерело: www.wikipedia.com. Звіт про глобальну конкурентоспроможність 2008–2009 © 2008 Всесвітнього економічного форуму.

За таких умов і постала необхідність об'єктивно оцінити потенційні можливості цих країн. Регіональна спеціалізація і географічна концентрація промисловості може бути визначеною залежно від виробничих структур [17; 6; 15]. Регіональна спеціалізація визначається як відношення частки промисловості в загальному обсязі виробництва в конкретному регіоні порівняно до норми. Визначення регіонів, що спеціалізуються в конкретній галузі, якщо ця галузь має високу частку у виробництві регіону [7–13; 16]. Виробничі структури регіону "вузькоспеціалізовані", якщо невелике число галузей мають велику сукупну частку в загальному виробництві. Географічна концентрація є мірилом розподілу регіональних пріоритетів у конкретних видах економічної діяльності. Окрему галузь можна вважати «сконцентрованою», якщо переважна частка виробництва здійснюється в малій кількості регіонів. Для аналізу і порівняння спеціалізації сільського господарства країни, ми використовуємо загальну методологію, де основними показниками регіональної спеціалізації та географічної концентрації галузей промисловості є показники регіональної спеціалізації та географічної концентрації промисловості – так званий індекс Херфіндаля (Herfindal Index-HI). Індекс регіональної спеціалізації HI – це абсолютна міра спеціалізації, яка часто використовується для оцінки в промислових економіках. Цей показник приймає значення від нуля до одиниці, позитивно

пов'язаний з регіональною спеціалізацією. Враховуючи абсолютний характер HI, сума квадратів часток зміщена в бік більш великих регіонів.

Вимір Регіональної Спеціалізації

$$H_j^S = \sum_i (S_{ij}^S)^2 \quad (1)$$

Як міра абсолютної концентрації діяльності по регіонах, індекс географічної концентрації Херфіндаля розраховується як сума часток регіонів у загальнонаціональному показнику.

Вимір Географічної Концентрації

$$H_i^C = \sum_j (S_{ij}^C)^2 \quad (2)$$

Також ми використовуємо в наших дослідженнях показники регіональної спеціалізації і географічної концентрації галузі (показники, що використовуються в даній роботі для аналізу регіональної спеціалізації та концентрації галузей промисловості, визначені за Айсінгером) [1].

Наступна група показників, що використані в нашому дослідженні – Індекс неоднорідності (відмінності) спеціалізації (DSR) та Індекс неоднорідності (відмінності) концентрації (DCR) [1; 5; 14]. Індекс неоднорідності являє собою модифіковану версію індексу, запропонованого Круманом [13] – **Індекс неоднорідності:**

Вимір Спеціалізації (DSR_j)

$$SPEC_j = \sum_i |S_{ij}^S - S_i| \quad (3)$$

Вимір Концентрації (DCR_i)

$$CONC_i = \sum_j |S_{ij}^C - S_j| \quad (4)$$

Регіональна спеціалізація і географічна концентрація виробництва визначаються завжди по відношенню до структури виробництва [1; 5]. В абсолютному вираженні регіон є «спеціалізованим» у конкретній галузі, якщо рівень виробництва цієї галузі має високу частку у виробництві регіону. При цьому структура виробництва регіону є «вузькоспеціалізованою», якщо невелика кількість галузей має значну сукупну частку в структурі виробництва регіону. У відносному вираженні регіональна спеціалізація визначається як частка окремих видів виробництва в загальному виробництві у конкретних регіонах порівняно з еталоном. В абсолютному вираженні конкретна галузь являється «концентрованою», якщо значна частина продукції виробляється у визначеній кількості регіонів. У відносному вираженні географічна концентрація промисловості визначається як розподіл виробництва регіону в конкретній галузі порівняно з еталоном. Кілька абсолютних і відносних показників спеціалізації та концентрації часто зустрічаються в економічній літературі, усі наведені підходи мають як переваги, так і недоліки. Однак, для нашого аналізу ми вибрали відносний показник (індекс неоднорідності (3 та 4), виведений з індексу, запропонованого П. Кругманом [12].

Наступним кроком дослідження є визначення порівняльних переваг – індекси виявлених порівняльних переваг у зовнішній торгівлі (RCA) та індекс торгівельного покриття (TC) [2]. Метод про виявлені порівняльні

переваги Б. Баласса розглядає як «пре» так і «пост» конкурентоспроможності, тобто, конкурентоспроможність проявляється у виробничій та експортній діяльності країни. Використання даного методу дозволить нам не лише оцінити існуючий рівень конкурентоспроможності окремих країн у виробництві та торгівлі продовольством, але й вказати на потенційні експортні можливості [3].

Метод порівняльних переваг Б. Баласса включає в себе такі показники: Індекс порівняльних переваг, індекс торгівельного покриття (охоплення), відносний індекс виявлених порівняльних переваг при експорті, відносний індекс проникнення імпорту, і, нарешті, індекс відносних переваг у торгівлі.

Вимір порівняльних переваг

$$RCA = \left(\frac{X_{in}}{X_{iw}} / \frac{X_{mn}}{X_{mw}} \right) * 100 \quad (5)$$

де X_{in} відноситься до вартості експорту товарів y з країни N , X_{iw} вартість експорту товарів y з усіх країн у світі, X_{mn} вартості експорту всіх m товарів з країни p і X_{mw} значення експорту всіх товарів з усіх країн. Значення, вище за 100, вказує на RCA і навпаки.

Індекс торгівельного покриття (охоплення)

$$TC_i = \frac{X_{ij}}{M_{ij}} \quad (6)$$

де: X – експорт товару (або групи товарів) до певної країни; M – імпорт товару (або групи товарів) з еталонної країни, i – товарна група, j – країна.

У наших дослідженнях ми, зазвичай, використовуємо методологічний підхід, запропонований М. Портером, розвинений у дослідженнях Я. Вольфмайєр-Шмітцера та інших [17–19]. Важливе зауваження для розуміння отриманих результатів: для оцінки рівня концентрації ми використовуємо розподіл виробництва по всіх точках простору, а для спеціалізації обчислити середнє (по країнах або регіонах).

Спеціалізація країни. Дані щодо рівня доходів окремих країн для розрахунку регіональної відносної заробітної плати, яка є залежною змінною в регресії оцінки наслідків лібералізації торгівлі та роль транспортних витрат на регіональній структурі заробітної плати ми взяли з даних табл. 7. У свою чергу, дані табл. 8, які характеризують рівень ВВП окремих країн, використовуються для визначення регіональної спеціалізації. Ці змінні одночасно використовуються в описових цілях та як залежна змінна в економетричному аналізі, з метою контролю різних демографічних і економічних особливостей регіонів: кількість вітчизняних підприємств, кількість підприємств з іноземним капіталом, кількість самозайнятих, інфраструктура, кількість особистих автомобілів, число студентів, що навчаються у вищих навчальних закладах, кількість телефонних ліній, населення, державні витрати. Більшість даних узято з публікацій національних статистичних служб.

Одними з головних показників, які ми використовуємо в наших дослідженнях, є показники регіональної спеціалізації і географічної

концентрації виробництва (показники, що використовуються в даній роботі для аналізу регіональної спеціалізації і концентрації галузей промисловості, визначені за Айсінгером [1]. Несхожість індексу являє собою модифіковану версію індексу, запропонованого Круманом [13] (табл. 2).

Регіональна спеціалізація та географічна концентрація виробництва визначаються по відношенню до структури виробництва (огляди різних вимірів для спеціалізації та географічної концентрації виробництва). Наші дослідження показують важливу роль сільського господарства в економічному розвитку проаналізованих нами країн. Для окремих із них (наприклад, Молдова, Румунія та Україна), це одна з найважливіших галузей. Виробничі структури всіх регіонів є "вузькоспеціалізованими", де невелика кількість галузей мають значну сукупну частку в загальнонаціональному виробництві.

2. Відмінність показників спеціалізації (DSR) і концентрації (DCR)*

	DSR	DCR
Румунія	0.263 (0.248)	0.0015 (0.0017)
Болгарія	0.249 (0.279)	0.0003 (0.0275)
Росія	0.368 (0.409)	-0.0012 (0.0075)
Молдова	0.982 (0.982)	0.0037 (0.0037)
Білорусь	0.293 (0.166)	0.0092 (0.0014)
Україна	0.326 (0.288)	0.0062 (0.0035)

*Джерело: розрахунки автора.

Аналіз відносних виявлених порівняльних переваг при експорті (табл. 3) та імпорті (табл. 4) окремих товарів (цукор, зернові, кукурудза, олійні, технічні, соняшникова олія, ріпакова олія) ми оцінювали країни, об'єднавши їх в три групи – світ, пострадянські країни та наймолодші члени ЄС.

3. XRCA індекс – відносні переваги при експорті*

Товар	Світ	Пострадянські	ЄС-2
	0,33		
Цукор	4	0,207	0,191
	7,59		
Зернові	1	9,103	8,262
	4,89		
Кукурудза	4	7,629	6,688
	1,72		
Олійні	6	0,765	0,641
	3,86		
Технічні	1	4,426	3,007
	39,8		
Соняшникова олія	35	101,190	45,810
	1,18		
Ріпакова олія	97	0,564	0,548

*Джерело: розрахунки автора.

Результати розрахунків XRCA (табл. 3) вказують на відносні переваги європейських виробників зернових, кукурудзи, насіння соняшнику і ріпаку, соняшнику та ріпакової олії на світовому ринку. Одночасно пострадянські країни втрачають свої переваги в торгівлі насінням соняшнику, ріпаку та ріпакової олії. Причиною таких змін є високий рівень виробництва цих продуктів деяких країн у регіоні. З тієї ж причини відбувається втрата переваги при торгівлі насінням соняшнику та ріпаку по відношенню до Румунії. XRCA індекси для пострадянських країн досить схожі, що дотично свідчить про існування порівняльних переваг для українського експорту зернових, кукурудзи, ріпаку та насіння соняшнику.

Результати щодо виявлення порівняльних переваг при імпорті ілюструють різні умови конкурентоспроможності для різних типів товарів на рівні країни та світу (табл. 4).

Результати табл. 4, отримані для ЄС-2, вказують на відсутність переваг тільки в рапсовій олії, а для пострадянських країн – тільки в насінні соняшнику. Такі результати можна пояснити структурою сільсько-господарського виробництва продуктів харчування (фокус на переробці в найбільш ефективних секторах) і належною увагою уряду ЄС по підтримці окремих програм. З іншого боку, зростаючий попит на сільськогосподарські продукти харчування на світових ринках сприяє таким результатам.

4. MRCA індекс – відносні переваги при імпорті*

Товар	Світ	Пострадянські	ЄС-2
Цукор	0,464	0,455	0,421
Зернові	0,019	0,027	0,026
Кукурудза	0,637	0,956	0,906
Олійні	4,368	2,408	2,155
Технічні	0,484	0,494	0,479
Соняшникова олія	0,049	0,036	0,034
Ріпакова олія	0,006	0,004	0,003

*Джерело: розрахунки автора.

Індекс торгівельного покриття (TCI) описує становище пострадянських країн щодо основних країн – конкурентів на європейському і світовому ринку (табл. 5). Україна демонструє значний потенціал в експорті на світовий ринок насіння соняшнику, зернових та олії. Тому зауважимо, що незважаючи на існуюче лідерство у структурі експорту, ці групи товарів, потенційно є менш виграшними.

5. TCI індекс – індекс торгівельного покриття*

Товар	Світ	Пострадянські	ЄС-2
Кукурудза	3,42	125,42	6,27
Ріпакова олія	1,31	0,03	2,86
Соняшникова олія	25,00	86,75	9,61
Насіння соняшнику	4,72	42,11	3,93

*Джерело: розрахунки автора.

Між сусідніми країнами Україна традиційно є одним із основних експортерів насіння соняшнику та олії й зернових. Ми очікуємо, що наші результати будуть сприяти визначенню найбільш ефективної структури виробництва з урахуванням регіональних особливостей та спеціалізації. За останні 10 років рівень спеціалізації в різних країнах змінився в різних напрямках. Нові члени ЄС розпочали диференціацію структури економіки. Україна, Молдова та Білорусь не можуть так швидко змінити структуру своєї економіки, тому сільське господарство й нині розглядають, як одну з головних галузей національної економіки.

З одного боку, ця тенденція є досить негативною, порівняно з темпами розвитку сусідніх країн, однак з іншого – спеціалізація в сільському господарстві дає Україні шанс стати великим гравцем в деяких сегментах світового ринку (зернові, кукурудза, рапс тощо) і використовувати актуальні тенденції на світовому ринку для власного розвитку сільського господарства та сільських районів на основі бізнес-можливостей (на відміну від залежного від державної підтримки сільського господарства в Європі). І, відповідно, проведене дослідження регіональної спеціалізації сільськогосподарського виробництва України вказує на те, що з урахуванням місця розташування і клімату, національних та культурних специфічних особливостей більшості країн, вона має деякі переваги на європейському та світовому агропродовольчому ринку.

Тим не менше, деякі з нових країн ЄС (ЄС-10 та нових членів ЄС-2), також залежать у своєму економічному розвитку від сільськогосподарського виробництва та харчової промисловості. І основними конкурентами для них на внутрішньому європейському агропродовольчому ринку є сусідні країни, які особливо докладують зусилля, щоб знайти нові можливості на агропродовольчих ринках ЄС. Відповідно до концентрації сільськогосподарського виробництва в регіоні, ми можемо також сказати, що спеціалізація окремої країни значною мірою залежить від рівня розвитку та економічної інтеграції. На прикладі деяких країн Східної Європи можна побачити, що інтеграція в європейський ринок дає шанс для зменшення рівня залежності від сільського господарства та переорієнтації в напрямі харчової та переробної промисловості.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, незважаючи на використання різних підходів до регіональної спеціалізації сільське господарство та конкурентні переваги країн Східної Європи, як показують наші результати, свідчать про те, що на сьогодні всі країни-виробники мають власну нішу на ринку як Європи так і світу. А нинішні умови та кон'юнктура ринку дозволяють не лише закріпити, але й поліпшити позиції на ринках окремих видів продукції. Окремі позитивні тенденції свідчать про позитивний вплив сільськогосподарської спеціалізації по відношенню до своїх основних конкурентів – сусідніх країн.

Наше дослідження також показує, що в довгостроковому періоді існування порівняльних переваг деяких країн (таких, як Болгарія, Молдова, Румунія, Росія та Україна) дозволить мати більшу перевагу у виробництві необробленої продукції (пшениці, кукурудзи, соняшнику, ріпаку, олії соняшnikової і ріпакової олії). Регіональна спеціалізація сільського господарства багато в чому залежить від рівня зайнятості (в деяких державах більш ніж 30% працездатного населення зайнято у сільському господарстві) і на історичні тенденції (в деяких країнах сільське господарство є основною галуззю промисловості, але ВВП українська низька). Подібні тенденції також притаманні аналізованим країнам-членам ЄС (Румунія та Болгарія).

Список літератури

1. AIGINGER, K. et al. (1999): 'Specialization and (geographic) concentration of European manufacturing', Enterprise DG Working Paper No 1, Background Paper for 'The competitiveness of European industry: 1999 Report', Brussels.
2. BALASSA, B. (1965). Trade liberalization and 'revealed' comparative advantage. *The Manchester School of Economic and Social Studies* 33: 92-123.
3. BALASSA, B. (1989): 'Revealed' comparative advantage revisited. In: B. BALASSA, ed., *Comparative advantage, trade policy and economic development*. New York University Press, New York, pp. 63–79.
4. BRILHART, M. (2001): 'Growing Alike or Growing Apart? Industrial Specialisation in EU Countries', in C. WYPLOSZ (ed.), *The Impact of EMU on Europe and the Developing Countries*, Oxford, Oxford University Press, pp. 169–194.
5. DEVEREUX, M., GRIFFITH, R. and SIMPSON, H. (1999): 'The Geographic Distribution of Production Activity in the UK', Institute for Fiscal Studies Working Paper, W99/26.
6. HECKSCHER, E. (1919): 'The effect of foreign trade on distribution of income', *Economisk Tidskrift*, pp. 497–512, reprinted in H.S. ELLIS AND L.A. METZLER (eds) (1949) *A. E. A. Readings in the Theory of International Trade*, Philadelphia: Blakiston, pp. 272–300.
7. HELPMAN, E. and KRUGMAN, P. (1985): *Market Structure and Foreign trade: Increasing Returns, Imperfect Competition and the International Economy*, Harvester Wheatsheaf: Brighton.
8. KRUGMAN, P. (1979): Increasing returns, monopolistic competition and international trade, *Journal of International Economics*, Vol. 9, pp. 469–479.
9. KRUGMAN, P. (1980): Scale economics, product differentiation, and the pattern of trade, *American Economic Review*, Vol. 70, pp. 950–959.
10. KRUGMAN, P. (1981): Intraindustry specialization and the gains from trade, *Journal of Political Economy*, Vol. 89, pp. 959–973.
11. KRUGMAN, P. and VENABLES, A. (1995): Globalisation and the inequality of nations, NBER Working Paper No. 5098.
12. KRUGMAN, P. (1991a): *Geography and Trade*, Cambridge: MIT Press.
13. KRUGMAN, P. (1991b): Increasing returns and economic geography, *Journal of Political Economy*, Vol. 99, pp. 484–499.
14. MIDELFART-KNARVIK, K.H., OVERMAN, F.G., REDDING, S.J. and VENABLES, A.J. (2000): *The Location of European Industry*, Economic Papers No. 142 – Report prepared for the Directorate General for Economic and Financial Affairs, European Commission.

15. OHLIN, B. (1933): *Interregional and international trade*, Cambridge, MA: Harvard University Press.

16. PORTER, MICHAEL E. (2003): *The Economic Performance of Regions*, *Regional Studies* 27(6&7) Aug./Oct., pp. 549–578.

17. RICARDO, D. (1817): *On the Principles of Political Economy and Taxation*, London.

18. WOLFMAYR-SCHNITZER, Y. (1999): *Economic integration, specialization and the location of industries: A survey of the theoretical literature*, WIFO Working Paper No. 120, WIFO-Austrian Institute of Economic Research, Vienna.

19. TRAISTARU AND IARA (2002): *'European Integration, Regional Specialization and Location of Industrial Activity in Accession Countries: Data and Measurement'* – CEIS, Rheinische Friedrich-Wilhelms-Universität Bonn.

Освещены основные методологические подходы к определению регионального уровня концентрации сельскохозяйственного производства и специализации страны на региональном рынке агропродовольственной продукции. Приведены выводы о конкурентоспособности Украины на рынках отдельных видов агропродовольственной продукции, позиционировании отечественной отрасли на региональном и глобальном сегментах рынка продовольствия, обоснованы рекомендации по совершенствованию аграрной политики государства.

Конкурентоспособность, концентрация, специализация, агропродовольственные рынки, региональный и глобальный уровень.

In this article the basic methodological approaches to the definition of regional concentration and specialization of agricultural production of the country in the regional market of agro-food products are outlined. As a result of research by the author made the conclusions on Ukraine's competitiveness on the market of certain types of agri-food products, indicates the positioning of domestic industry at the regional and global food market segments and cited some recommendations for the improvement of agricultural policy.

Competitiveness, concentration, specialization, agricultural markets, regional and global level.

УДК 005:332.4:631.11

ОЦІНКА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПОТЕНЦІАЛУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПІДПРИЄМСТВА

М. О. Жуковський, асистент

Розглянуто методи оцінки конкурентоспроможності потенціалу сільськогосподарського підприємства, запропоновано комплексний

© М. О. Жуковський, 2014